
РОЗДІЛ 4

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ.

4.1. Механізм фінансового забезпечення інноваційної діяльності економічних систем

*Близнюк А.О.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет*

На сьогоднішній день, більшість розвинених економік світу визнають інноваційний шлях розвитку як стратегічно важливий. Пошук моделей інноваційного зростання та визначення факторів, що сприяють інноваційній діяльності, стали ключовим етапом у формуванні теоретичних засад інноваційного розвитку. Для України ця проблема особливо актуальна, оскільки за рівнем інноваційного розвитку наша країна значно відстає як від країн-лідерів, так і від країн, які нещодавно усвідомили необхідність переходу до економіки інноваційного типу.

Сучасний етап розвитку економічних систем характеризується активізацією інноваційних форм їхнього розвитку, які дають змогу підвищувати ефективність реалізації капіталу, нарощувати потенціали реального і фінансового секторів економіки, забезпечувати динамічність, гнучкість і стійкість діяльності господарюючих суб'єктів. Інноваційна діяльність і взаємодія господарюючих суб'єктів реального і фінансового секторів економіки впливають на трансформацію традиційних взаємовідносин у процесі розвитку економічних систем і формують у їхній структурі нові форми економічних відносин, здатних оживити ринок.

Перехід до інноваційного шляху розвитку значно залежить від позиції, яку займає держава щодо збереження та розвитку наявного інноваційного потенціалу. Оскільки інноваційні процеси характеризуються великою капіталоемністю і значними ризиками, державне стимулювання науково-технічного прогресу та інноваційно-інвестиційних процесів в Україні є необхідним [1].

У найзагальнішому вигляді систему визначають як множину, або сукупність закономірно пов'язаних один з одним предметів, явищ, знань про природу і суспільство. Багато західних і вітчизняних фахівців таких як Діба М.І., Юркевич О.М., Серета О.О., Кушал І.М., Манаєнко І.М., Кравець А.І.,

---

Ільчук В.П., Шпомер Т.О., Карпова Т., Косач І.А., Борисенко О.П., Шандова Н.В., Тарасюк А.В. та інші розглядають економічні системи як сукупності взаємопов'язаних і взаємообумовлених елементів, орієнтованих на реалізацію заданої цільової установки і здатних до розширеного відтворення за рахунок власних ресурсів - як цілісні економічні системи [1-8].

Розуміючи систему як множину взаємопов'язаних елементів, що утворює певну цілісність, єдність, науковці визначають економічну систему як цілісну множину взаємопов'язаних і взаємно-діючих економічних суб'єктів і відносин між ними, що виникають у зв'язку з розподілом та споживанням матеріальних і нематеріальних ресурсів, у зв'язку з виробництвом, розподілом, обміном та споживанням товарів і послуг. Дослідження економічних систем - це дослідження проблем організованої складності. Проблеми організованої складності характеризуються потребою одночасного розгляду великої кількості складових, поведінці яких властива організованість. Тому економічна система розглядається як складна система, що складається з безлічі елементів, які взаємодіють між собою в такий спосіб, що в результаті система набуває нових властивостей, відсутніх на рівні підсистеми, які не можуть бути зведені до властивостей рівня підсистеми.

Нагальна потреба розв'язання завдання модернізації та інноваційного розвитку економічних систем зумовлює необхідність вироблення концепції фінансування інноваційних процесів, оскільки для вітчизняної економіки неможливе пряме копіювання тієї чи іншої ринкової або фінансової моделі, успішно реалізованої в одній або декількох країнах.

Формування попиту на інноваційну продукцію з боку держави і суспільства має ґрунтуватися на чітко окресленій державній політиці фінансування інновацій, розвиненому інституціональному механізмі стимулювання інноваційно-активних суб'єктів, механізмі трансформації "коротких" ресурсів у "довгі".

У цих умовах об'єктивно необхідний методологічний підхід до фінансування інноваційних процесів на основі розвитку взаємодії в макросистемі "наука - бізнес - держава", який дасть змогу сконцентрувати інвестиційні ресурси держави та приватного бізнесу, ініціювати створення механізмів і важелів, що використовують ефект узгодження інтересів, тим самим створить методичні передумови та практичний інструментарій для розв'язання завдань фінансового забезпечення інноваційних процесів національної економіки.

Механізм фінансово-кредитного забезпечення підприємств - це комплекс форм і методів організації фінансових відносин, інструментів та важелів, які

взаємодіють для впливу на розвиток підприємств з метою створення вартості у довгостроковому плані. Цей механізм виконує різноманітні загальні та специфічні функції, враховуючи інтереси ключових зацікавлених осіб. Він охоплює принципи, фінансові інструменти та важелі, методи управління та впливу, що становлять складові цього механізму [2].

Фінансове забезпечення інноваційних процесів відіграє важливу роль як канал руху грошових потоків у сфері інновацій. Це визначається здатністю фінансової системи створити такі економічні відносини між суб'єктами відтворювального процесу, які сприятимуть руху фінансових ресурсів та забезпечать розвиток економіки. Це важливо для забезпечення національної економічної безпеки, закріплення позиції країни як одного з глобальних лідерів і задоволення соціально-економічних потреб суспільства [1].

Механізм фінансового забезпечення інноваційних процесів виступає як регулятор, що визначає напрями руху та пропорції розподілу інвестиційних ресурсів, а також створює основу для переходу економіки від рентоорієнтованого до інноваційно-орієнтованого типу. Як складова частина інноваційних процесів, механізм фінансового забезпечення інновацій фокусується на виконанні різноманітних функцій. Серед них - аналітична, консолідує та регулює, інвестиційна та контрольна, які мають традиційний характер. Паралельно механізм фінансового забезпечення інновацій виконує й специфічні функції, такі як когнітивно-компетентна, що відображає необхідність активізації інтелектуального капіталу.

За всієї удаваної стереотипності підходів до фінансування інноваційної діяльності економічних систем існує цілий комплекс проблем, що обмежують ефективність фінансування інноваційної діяльності (табл. 1).

Таблиця 1

Сучасні підходи до фінансування інноваційної діяльності економічних систем

№	Вид економічної системи	Характер інвестування	Очікуваний результат
1	Підприємство для "посіву"	Інвестування бізнес-ідеї або проекту	Створення пілотних зразків інноваційної продукції перед виходом на ринок
2	Підприємство, що тільки-но виникло	Інвестування проведення науково-дослідних робіт	Створення серійної інноваційної продукції та початок ринкових продажів
3	Підприємство, що перебуває на початковій стадії	Інвестування науково-дослідних доопрацювань продукції та процесів виробництва	Прискорення виходу в точку окупності

4	Підприємство, що поглинається більшим підприємством	Інвестування в придбання перспективної компанії, що швидко зростає (поглинання)	Збільшення ринкової частки за одночасного підвищення ефективності господарської діяльності
5	Підприємство, що перебуває на стадії розширення	Інвестиції в додаткові маркетингові дослідження, інноваційний розвиток виробництва, розвиток збутової мережі, розвиток кадрового потенціалу	Збільшення ринкової частки або підвищення ефективності господарської діяльності
6	Підприємство, що прагне звернути на себе увагу ринку	Інвестування компаній, що перетворюються з приватних у публічні акціонерні товариства, тобто тих, що прагнуть до "наведення мостів" на ринку із зацікавленими інвесторами	Прагнення зареєструвати свої акції на фондовій біржі, що забезпечує перспективи інноваційного розвитку
7	Підприємство, що перебуває в стадії зміни власника	Інвестиції, що надаються внутрішнім керівникам для придбання (викупу) ефективно діючих виробництв	Підвищення ефективності функціонування діючого підприємства
8	Підприємство, що перебуває в стадії купівлі-продажу	Інвестиційні ресурси, що надаються зовнішнім керівникам для придбання бізнесу	Підвищення ефективності діяльності або певна зміна напряму функціонування бізнесу
9	Підприємство, що зазнає суттєвих проблем у розвитку	Інвестування в інтересах кардинальної трансформації напрямів діяльності підприємства на основі інноваційної діяльності	Набуття стабільності фінансового становища і поступальності інноваційного розвитку

Дослідження взаємозв'язків джерел фінансування інноваційних процесів з позицій концептуальних засад фінансового менеджменту дало змогу дійти висновку про необхідність і можливість деталізації тісних взаємозв'язків для інноваційно активних підприємств з урахуванням їхньої специфіки та розвитку в післяреформений період двома елементами, що чинять істотний вплив на організацію фінансування:

1. Логістичне фінансування, суттю якого є вивільнення фінансових ресурсів підприємства за рахунок оптимізації розмірів запасів, обсягів закупаюваних матеріально-технічних ресурсів, на підставі розрахунків оптимальних партій замовлень і запасів із застосуванням оптимізаційних економіко-математичних методів. Логістичне фінансування перебуває на стику теорії фінансів і теорії менеджменту і може існувати тільки за умови наявності неоптимальних обсягів запасів матеріально-технічних ресурсів підприємства - це є обмеженням використання цього способу вивільнення додаткового прибутку.

2. Реструктуризаційне фінансування. Цей спосіб залучення фінансових ресурсів успішно використовують міжнародні корпорації, які в рамках ухвалюваних стратегічних рішень щодо напрямку бізнесу продають одні (у цьому разі непрофільні) підрозділи і за рахунок виручених коштів купують інші або продають непрофільне майно і купують виробничі потужності [1].

Таким чином, взаємозв'язки джерел фінансування діяльності інноваційно активного підприємства з урахуванням пропозицій щодо їх доповнення матимуть такий вигляд (рис. 1).

Рис. 1 – Джерела фінансування інноваційних процесів економічних систем

Як видно з рисунку 1, логістичне фінансування деталізує взаємозв'язки короткострокових джерел позикового фінансування інноваційних процесів підприємства, тоді як реструктуризаційне фінансування деталізує взаємозв'язки довгострокових джерел. Сучасна процедура фінансової взаємодії суб'єктів інноваційної діяльності має враховувати на відміну від відомих особливу роль стратегічних партнерів, що дає змогу консолідувати додаткові джерела довготривалих інвестицій та обирати різні способи їх залучення.

Алгоритм вирішення проблем ефективного фінансування інноваційної діяльності подано на рисунку 2.

Рис. 2 - Алгоритм вирішення проблем ефективного фінансування інноваційної діяльності економічних систем

Цей алгоритм ґрунтується на виявленні оптимальних джерел фінансування інноваційних проєктів, з урахуванням різноманітних можливостей використання таких джерел та умов, за яких можливе залучення приватного капіталу. Аналіз джерел і методів фінансування інноваційної

діяльності економічних систем в Україні показує, що відповідно до різноманіття джерел інвестування інноваційної діяльності, які передбачають швидке й ефективно впровадження інновацій з їх комерціалізацією, що забезпечує зростання фінансової віддачі від інноваційної діяльності. Фінансування інноваційної діяльності може здійснюватися за допомогою різних джерел, таких як підприємства, великі корпорації, малі інноваційні фірми, держава, інвестиційні фонди, фонди інноваційного розвитку, фізичні особи та інші учасники господарського процесу, які сприяють просуванню інновацій.

Низький рівень розвитку інноваційної діяльності в поєднанні з проблемами інвестиційного клімату в Україні призводить до того, що серед основних форм фінансування інноваційної діяльності виділяють акціонерне і проектне фінансування.

Як перспективний напрям фінансування інноваційної діяльності економічних систем виокремлюють венчурне інвестування.

Проектне фінансування, найпоширеніше нині, передбачає такий тип організації, коли доходи, отримані від реалізації проекту, є єдиним джерелом погашення боргових зобов'язань.

При цьому організатори проектного фінансування не можуть іти на ризик фінансування інноваційної діяльності на будь-якому її етапі.

Це призводить до проектного фінансування переважно імітаційних інновацій. Опора виключно на проектне фінансування стримує розвиток більш радикальних інновацій. Водночас венчурне інвестування допускає можливість відсутності фінансової віддачі в перші роки реалізації радикального інноваційного проекту і не виключає можливості негативного результату. При цьому в перші роки ініціатор інноваційного проекту не несе відповідальності перед інвесторами за витрачання коштів і не виплачує за ними дивіденди. Своєю чергою, венчурні інвестори перші кілька років задовольняються придбанням пакета акцій підприємства, що фінансується. Якщо інвестоване підприємство починає давати прибуток, то він є основним джерелом винагороди венчурних інвесторів, які нерідко стають власниками інвестованого підприємства.

Оцінка наявної ситуації в галузі венчурного бізнесу виявляє низку проблем. Наявна інфраструктура венчурного підприємництва недостатньо розвинена і недостатньо взаємопов'язана з наявною системою підтримки малого та середнього бізнесу, мають недостатній масштаб охоплення більшості суб'єктів венчурного підприємництва. Практично не вирішуються питання, пов'язані з нормативно-правовим регулюванням формування фондів і процесу

венчурного фінансування. У фінансово-економічному плані розвиток венчурного бізнесу стримує низька ліквідність венчурних інвестицій, зумовлена багато в чому недостатньою розвиненістю фондового ринку, що є одним з основних інструментів ефективного виходу венчурних фондів із проєктів.

Суттєвою проблемою венчурного бізнесу є незавершеність циклу венчурного фінансування інноваційних проєктів. Для усунення цього недоліку необхідно розробити систему страхування венчурних ризиків, що виникають при фінансуванні інноваційних проєктів, на основі державної гарантії. Тобто держава на тому чи іншому етапі реалізації інноваційного проєкту - первинного фінансування, повторного фінансування, виходу з проєкту, могла б гарантувати венчурній компанії або компанії-інноватору певне відшкодування можливих втрат при подальшій реалізації проєкту. Подібна схема, з одного боку, дасть змогу стимулювати венчурних інвесторів на вкладення грошей, а з іншого - підвищить привабливість фірм, що реалізують інноваційні проєкти. Результатом такого підходу стане завершеність інвестиційного циклу інноваційної програми.

Іншим важливим питанням розвитку венчурної індустрії є проблема підвищення скоординованої роботи державних відомств. Для її розв'язання видається важливим формування координуючого органу, який би здійснював міжвідомчі функції управління, імовірно, він міг би працювати в системі Мінекономрозвитку, зокрема, визначав пріоритетні напрями фінансування інновацій, зважаючи на передові напрями розвитку технологій, техніки і науки, ринкової кон'юнктури та наявних розробок; здійснював контроль за витрачанням бюджетних фінансових вкладень та ефективністю приватних інвестицій; регулював напрями розвитку державних і приватних підприємств.

Важливим завданням розвитку венчурного фінансування є необхідність формування комплексного підходу до фінансування інноваційних розробок.

Перспективи розвитку вітчизняної венчурної індустрії пов'язані з переходом від фінансування окремих, точкових високотехнологічних проєктів до формування венчурних проєктів, що фінансують різні види промислової діяльності. Це пов'язано з тим, що сучасні високотехнологічні продукти є синтезом технологій з різних галузей. Так, наприклад, мобільні телефони, крім високотехнологічної електронної начинки, тягнуть за собою створення нових матеріалів - пластмас, металу, технологій зі складання апаратів тощо. Те саме стосується і інших видів машинобудівної промисловості. У зв'язку з цим видається за необхідне перенести акценти з фінансування окремих високорентабельних проєктів на інноваційні проєкти довгої хвилі, що

забезпечують підвищення рівня міжгалузевого інноваційного потенціалу, що сприятиме формуванню прискорення процесів сектору інноваційної економіки.

Важливим завданням має стати переорієнтація венчурних фондів на масове створення малих інноваційних підприємств та ефективну підтримку результатів їхньої діяльності з використанням наявної інноваційної інфраструктури та національної інноваційної системи. Незважаючи на ухвалюванні рішення уряду щодо підтримки інноваційного малого бізнесу та створення сприятливої інфраструктури для його функціонування, негативні тенденції розвитку цього сектору переважають над позитивними.

Інвестиції в інноваційний технологічний розвиток є більш високоризикованими, вирізняються тривалішими строками окупності інноваційних проєктів, більшою невизначеністю отримання фінансових результатів порівняно, наприклад, з інвестиціями в основний капітал. Тому навіть для фінансово благополучних підприємств інвестиції в довгострокові інноваційні проєкти малопривабливі з фінансової точки зору. Для того щоб переломити цю ситуацію і підвищити ринкову мотивацію господарюючих суб'єктів у розробленні та реалізації інноваційних процесів, необхідне створення паралельного до використання традиційних джерел фінансування, механізму державного фінансово-податкового стимулювання інноваційного розвитку промисловості.

Таким чином, на перспективу діяльність державно-приватних венчурних підприємств має спиратися на принципи міжгалузевої інноваційної взаємодії, вдосконалення системи оподаткування та надання їй міжгалузевої уніфікації, створення єдиного інформаційного науково-технічного простору, створення міжгалузевої системи підготовки кадрів для венчурної індустрії.

Список використаних джерел:

1. Диба М.І., Юркевич О.М., Майорова Т.В., Власова І.В. та ін. *Фінансове забезпечення інноваційного розвитку України: монографія*. К.: КНЕУ, 2013. 425 с.
2. Серєда О.О., Кушал І.М. *Механізм фінансово-кредитного забезпечення розвитку підприємств реального сектору економіки*. Вісник Сумського національного аграрного університету, серія «Економіка і менеджмент», 2021. №4 (90), С. 36-42.
3. Манаєнко І.М., Кравець А.І. *Фінансування інноваційної діяльності підприємств: українські реалії та досвід ЄС. Інфраструктура ринку*. Електронний журнал. 2018. Вип. 15. С. 109-115.
4. Ільчук В.П., Шпомер Т.О. *Фінансове забезпечення сталого розвитку підприємств реального сектору економіки*. Проблеми економіки. 2018. № 2(36). С. 310-316.
5. Карпова Т. *Фінансове забезпечення підприємств у контексті механізму їх*

ефективного функціонування. *Економічний аналіз*. 2020. Т. 30. № 4. С. 132-139.

6. Косач І.А., Жаворонок А.В., Дегтярьов А.В. Фінансовий механізм інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва: сучасні аспекти. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: економіка та управління, № 1, 2021. С. 16-22.

7. Борисенко О.П. Фінансові механізми державної підтримки інноваційного розвитку підприємництва в Україні. *Публічне управління та митне адміністрування*, № 3 (34), 2022, С. 20-26.

8. Шандова Н.В., Тарасюк А.В. Концептуальні засади активізації інноваційної діяльності підприємств. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна серія «Економічна»*, 2023, випуск 104, С. 68-78.

4.2. Джерела фінансування відновлення територіальних громад: впровадження вітчизняних та зарубіжних практик

Метеленко Н.Г.,

доктор економічних наук, професор, директор,

Попова А. О.,

*кандидат економічних наук, доцент кафедри інформаційної економіки,
підприємництва та фінансів,*

*Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні
Запорізький національний університет*

Крім бюджетного джерела ресурсів, для забезпечення потреб територіальних громад можуть бути залучені інвестиційні кошти приватних структур, оскільки більшість об'єднаних територіальних громад (ОТГ) в Україні на сучасному етапі неспроможні самостійно повною мірою здійснювати фінансування проєктів відновлення і розвитку власної соціальної інфраструктури. Ефективним інструментом цього процесу може стати державно-приватне партнерство (ДПП). Як справедливо вважає д.ю.н., професор Юрій Козар [1], особлива зацікавленість регіональної і місцевої влади у використанні та розвитку ДПП пов'язана з перевагами цього механізму для залучення ресурсів (фінансових, інвестиційних, технологічних, управлінських), особливо в нинішніх умовах значної невідповідності між потребами розвитку та наявними бюджетними ресурсами. Фаховий підхід до використання ДПП може забезпечити використання внутрішніх ресурсів розвитку на регіональному і місцевому рівнях, що матиме позитивний вплив на реалізацію нової державної регіональної політики. Участь приватного інвестора здатна забезпечити більш ефективне використання фінансових ресурсів територіальної громади та залучити досвід приватного партнера для ефективною реалізації